

Streszczenie popularnonaukowe

Celem projektu *Style zachowań awangardowych* jest przede wszystkim uchwycenie jednej z najważniejszych cech sztuki awangardowej: jej performatywnego potencjału wyrażającego się w odrzuceniu jednoznacznej definicji dzieła jako materialnie istniejącego artefaktu i zastąpienia jej ideą „manifestacji”. Sztuka eksperymentalna początku wieku nie powinna być bowiem badana jedynie jako laboratorium estetyczne i pole walki o nowe tematy czy środki wyrazu artystycznego. Swoją propozycją chcemy zwrócić uwagę na artystyczny potencjał działań w przestrzeni publicznej (poezokoncertów, wieczorów futurystycznych, odczytów, wykładów, polemik), a także na bardzo mocną potrzebę kreowania określonego wizerunku, zarówno w rozważaniach teoretycznych na temat awangardy jako marki (W. Strzebiński) czy konieczności zbliżenia awangardy i reklamy (krąg „Zwrotnicy”, futuryści krakowscy), jak i praktykach życiowych poszczególnych twórców (Witkacy, Bruno Jasieński, Tadeusz Peiper).

Projekt nawiązuje swoją formułą do zredagowanej przez Marię Janion i Martę Zielińską książki *Style zachowań romantycznych*. Podobnie jak badaczki romantyzmu, chcielibyśmy przeczytać awangardę jako zjawisko o charakterze społecznym, któremu udało się wypracować własną mitologię artystyczną, jak i przewartościować relacje pomiędzy twórcą a publicznością. Punktem wyjścia dla naszych rozważań uczynimy więc poszukiwanie romantycznych korzeni awangardowej rewolucji w rozumieniu powinności artysty. Wpisując się w prężny w ostatnich latach nurt interpretacji romantyzmu jako początku nowoczesności, pokażemy, w jakim sensie przewartościowanie funkcji sztuki i znoszenie opozycji sztuka-zycie pozwala na uchwycenie problematycznych związków romantyzmu z myśleniem awangard. Następnie stworzymy model teoretyczny, w którym przedstawimy trzy najważniejsze style awangardowych zachowań: apostoła, konstruktora oraz prowokatora. Będą one stanowić swoistą ramę dla szczegółowych rozpoznań na temat przyjmowanych przez twórców społeczno-artystycznych ról, strategii autoprezentacji (i autokreacji) oraz utrwalanych przez ich uczniów oraz naśladowców mitów biograficznych.

W ramach prac nad definiowaniem sylwetki awangardowego apostoła odwołamy się przede wszystkim do ekspresjonistycznej (i wywiedzionej z romantyzmu) postawy mesjanistyczno-rewelatorskiej, której przedstawiciele będziemy poszukiwać wśród twórców poznańskiego „Zdroju”. Awangardowe apostołstwo wiąże się jednak także z demiurgicznymi zapędami polskich konstruktywistów (przede wszystkim w twórczości Juliana Przybosia) oraz z przypadkami „twórców szalonych” (Yeży Yankowski, Tadeusz Peiper). Rozpatrując najwyraźniejszą z polskich awangardowych sylwetek – konstruktora, prześledzimy jej rozwój od obecnej w latach dwudziestych idei „robotnika-słowa”, która – wzbogacona o doświadczenia organizatorskie i promocyjne – przekształca się w mit „organizatora zbiorowej wyobraźni”. Konstruowanie w przypadku awangardy nie ogranicza się jednak do głoszenia funkcjonalnych postulatów artysty jako budowniczego, ale polega także na świadomym kształtowaniu swojej intelektualnej biografii (A. Wat, B. Jasieński), jak i projektowaniu własnego życia jako dzieła sztuki (Witkacy).

Ostatnia z analizowanych postaw – prowokator – wydaje się najsilniej zakorzeniona w Zachodnim dadaizmie oraz rosyjskim kubo- i egofuturyzmie. Jej ważnym aspektem jest jednak dla nas także przyjmowanie postawy rewolucyjnej, buntowniczej. Prowokator staje się tym samym kwintesencją awangardowego projektu „niezgody na świat” i wcieleniem właściwej sztuce początku wieku idei nieustannego postępu.

Pragniemy podjąć badania nad społeczno-kulturowym dziedzictwem awangard z kilku powodów. Przede wszystkim pozwalają one wykroczyć poza – wciąż mocny – paradygmat estetycznych studiów nad awangardą i zwrócić się ku rekonstrukcji sytuacji, w jakiej znajdowała się sztuka na początku wieku. Projekt zakłada więc konieczność odtworzenia mikrohistorii awangardowych grup i ich wpływu na przemiany wrażliwości publiczności literackiej. Szok estetyczny, wywołany przez zwrot ku praktyce życiowej i performatyzację sztuki, przeniesienie jej z domeny pisma w świat żywego słowa, gestu, niejednokrotnie obrazoburczego spektaklu, okazał się bowiem jednym z głównych komponentów sztuki w dwudziestym stuleciu. Awangarda tym samym staje się nie tyle historycznym pojęciem, określeniem martwego zjawiska w dziejach kultury, ile nośną kategorią teoretyczną, która pozwala badać sztukę jako domenę działań artystycznych, a nie ukonstytuowanych dzieł. Ujawnia więc swój transhistoryczny charakter i możliwość ciągłego odradzania się: w neoawangardowym *action art*, happeningu, akcji totalnej, postfuturyzmie czy nowej polityczności.

Dogłębne przeanalizowanie awangardowych strategii działania w przestrzeni publicznej oraz antropologicznych projektów „nowego artysty” pozwoli niewątpliwie lepiej zrozumieć następujące współcześnie zmiany w definiowaniu roli artysty i odpowiedzieć na pytanie o możliwość kontynuacji awangardowych eksperymentów. Nasz projekt, który poszukuje historycznej ciągłości w nowoczesnych konceptualizacjach twórcy i twórczości (od romantyzmu ku sztuce eksperymentalnej), otwiera bowiem drogę do myślenia o eksperymencie jako stałej właściwości nowoczesnej kultury, której dziewiętnastowieczne początki podlegają nieustannie przewartościowaniom i reinterpretacjom.